

**Zondag onder het Octaaf van Kerstfeest
26 december 2021**

De tranen van Rachel

Dorpskerk - Blaricum

Voorganger: ds. Jurjen Zeilstra

Inleiding

Dit is in de heiligenkalender de dag van de Kinderen van Bethlehem, de zogenaamde onschuldige, of 'onnozele' kinderen in het Nederlands van de 17^e eeuw, 'les Innocents' in het Frans. Zij worden beschouwd als de eerste christelijke martelaren, hoewel je moeilijk zou kunnen stellen dat ze vanwege hun geloof zijn vermoord. Historisch aanvechtbaar, is het verhaal van de kindermoord in Bethlehem een buitengewoon belangrijk thema in de Kersttijd.

Immers, onlosmakelijk verbonden met de vreugde om het pasgeboren kind, is er altijd de angst om wat er mis kan gaan.

Thema: De tranen van Rachel

Schriftlezing Oude Testament: 1 Koningen 17, 7-24

Schriftlezing Brieven: Hebreëen 11, 32-35

Schriftlezing Evangelie: Matteüs 2, 13-18

Prediking

Gemeente van Christus,

als de evangelist de betekenis van Jezus wil uitleggen staat hem een arsenaal aan beelden ter beschikking. Vrijmoedig maakt hij daarvan gebruik. Jezus is een tweede Mozes. Hij redt zijn volk. Wie zich daarop concentreert zal in die beweging worden meegenomen. En die hele klankkast van het Oude Testament gaat meeklinken als het evangelie in de steigers wordt gezet. Dat Jezus redt, betekent ondertussen niet dat er geen slachtoffers vallen of dat er in de wereld geen tragiek meer zou zijn. Dat is wel eens gedacht. Maar dat is een vergissing. Meteen aan het begin van zijn evangelie geeft Matteüs in dit verband een duidelijk signaal. Leven in de wereld blijft altijd gevaarlijk. Nieuwe aanleidingen tot groot verdriet blijven gebeuren. Mocht er een lezer zijn die verwacht dat met de komst van Christus alle tranen voorgoed worden gedroogd, dan wordt deze meteen ontuchtend. Hij wordt niet voor niets getekend als een kwetsbaar menskind. Onschuldigen zijn het slachtoffer als een tiran zich bedreigd voelt. De vertelling van de kindermoord te Bethlehem is niet iets van eenmaal gebeurd en daar en toen. Het is telkens weer gebeurd. Het gebeurt ook nu. Ik denk aan de vele kinderen wier leven is vastgelopen in de fuiken opgezet door volwassenen. Ik denk aan de meisjes van Afghanistan, de jongeren in de Gaza strook, de jonge kinderen die opgroeien met armoede en honger in de hoorn van Afrika.

De vlucht van Jozef, Maria en Jezus, in de traditie ook wel ‘de heilige familie’ genoemd, naar Egypte, staat in een lange rij van bijbelse vluchtverhalen. Telkens weer vluchten mensen in de bijbel naar Egypte, zij ‘wijken uit’: Profeten, politieke rivalen, mensen voor de honger op de vlucht. Het begint al met Abraham. Prachtige wonderverhalen zijn er in de Koptische kerk nog altijd aan verbonden aan de vlucht van Jozef, Maria en Jezus. Ze werden beschermd tegen draken. Leeuwen en luipaarden bewezen eer aan het kind. Wonderbaarlijk werden ze door voor hen neerbuigende palmbomen gespijzigd. Overal waar ze kwamen, tot diep in Egypte, stortten spontaan de heidense tempels in en werden vervolgens op de puinhopen later kerken gebouwd. Aan het begin van de Middeleeuwen is Egypte het meest christelijke land ter wereld.

U begrijpt, dit is krachtige legendevorming illustratief voor de snelle opmars die, niet zozeer letterlijk de heilige familie zelf als personen van vlees en bloed, maar wel het christendom, hun verhaal dus, het evangelie, in de eerste eeuwen tijdens zijn opmars in Egypte heeft gemaakt. Binnen enkele generaties maakte een oeroude cultuur ruimte voor een nieuw geloof, wat, als je er tegen de achtergrond van het oude Egypte aan denkt, zo vreselijk nieuw niet altijd was. Tal van elementen zijn herkenbaar in de tijd van voor de komst van het christendom. Immers het geloof in eeuwig leven en de idee van een man die droomt, een vrouw die moeder Gods genoemd wordt en een goddelijk kind dat leven geeft, lijkt erg op de oeroude Egyptische voorstelling van Osiris, Isis en Horus, een goddelijk spel van leven en dood, waarin aan mensen wordt getoond hoe de goden telkens weer winnen van de dood.

Maar die dood laat zich niet ondersneeuwen. Er wordt buiten de bijbel geen melding gemaakt van een kindermoord in Bethlehem en dat is opvallend omdat de belangrijke Joodse historicus die leefde in de eerste eeuw, Flavius Josephus, een lange opsomming geeft van alle wandaden van de Joodse onderkoning van de Romeinen, Herodes de Grote. Net als Stalin was deze Herodes, en dat is wel historisch, volstrekt paranoïde, enorm driftig en doodsbang dat hij van de troon gestoten zou worden. Schriftgeleerden hadden hem dat laatste voorspeld.¹ Zonder enige twijfel was Herodes buitengewoon wreed en heeft hij zelfs enige van zijn eigen kinderen laten doden. Heel bekend is de grap die aan Keizer Augustus wordt toegeschreven, dat je maar beter het varken (Grieks: *hys*) dan de zoon (*huios*) van de Joodse koning Herodes kon zijn. Als varken had je, vanwege de Joodse spijswetten, immers het meeste kans de woede van de Joods-Nabatese koning te overleven.² Herodes was gehaat bij het volk en dat wist hij zelf ook wel. Om zichzelf toch te verzekeren van rouwbeklag bij zijn dood liet hij op het eind van zijn leven de meest gerespecteerde burgers uit de dorpen van Judea opsluiten en hij zei (zoals Flavius Josephus dat heeft opgetekend):

Ik weet dat de Joden mijn dood met grote festiviteiten zullen vieren; toch kan ik het, als jullie mijn instructies opvolgend, zo regelen dat er omwille van anderen om mij wordt gerouwd. Wanneer ik de laatste adem heb uitgeblazen, moeten jullie de mannen die hier gevangen gezet zijn direct door soldaten laten omsingelen en vermoorden. Dan zal er in geheel Judea, in ieder huis, om mij worden geweend, of ze willen of niet.³

De kindermoord te Bethlehem weerspiegelt voor Matteüs de moord door de Farao op de Hebreeuwse jongetjes in Egypte, als een tijdloze waarheid eigenlijk. Telkens weer zullen er machthebbers zijn die de kinderen doden, de bloei van de toekomst smoren in de knop van het leven.⁴ En waar kinderen sterven, daar huilen moeders. De evangelist verbindt dit motief met de ballingschap van de stammen eerst naar Assyrië en later naar Babylon. Hij doet dat door stem te geven aan moeder Rachel, de vrouw van Jacob, de moeder van Jozef en Benjamin. Matteüs stelt zich voor dat de ballingen langs haar graf te Rama aan de weg door Efrata bij Bethlehem trekken voordat zij het land verlaten en dat zij door Aartsmoeder Rachel worden beweend en hij citeert de grote profeet van de klacht over de ballingschap, Jeremia.⁵

Dit zegt de Heer:

Hoor, in Rama klinkt een klacht, bitter geweest.

Rachel beweent haar zonen, zij wil niet worden getroost.

Haar kinderen zijn er niet meer.

Maar dit zegt de Heer: Huil niet langer, droog je tranen.

Je zorg voor hen wordt nu beloond – spreekt de Heer.

Ze keren terug uit het land van de vijand.

Je hebt een hoopvolle toekomst,

je kinderen keren naar hun eigen land terug – spreekt de Heer.⁶

---

¹ Flavius Josephus, *Joodse Oudheden*, XVII, ii, 4 – 43.

² Macrobius, *Saturnalia* II, iv, 11 en Josephus, *De Joodse Oorlog*, I, xxxiiii, 6 – 660 en in: Brown, R.E., *The Birth of the Messiah. A Commentary on the Infancy Narratives in the Gospels of Matthew and Luke*, New York / London 1993, 226 en 227.

³ Flavius Josephus, *De Joodse Oorlog*, I, hoofdstuk 33, 6, 659-660.

⁴ Opvallend genoeg ontbreekt in de Nationaal Socialistische uitgave van de Gijsbrecht van Vondel, de rei over de tirannie waaronder geleden wordt en die verdreven moet worden. Cf. Linden, N. ter, *Het verhaal gaat...*, 2, *Het verhaal van Marcus en het verhaal van Mattheüs*, Amsterdam 1998, 188-190.

⁵ Cf. Linden, N. ter, *Het verhaal gaat...*, 2, 188-190.

⁶ Jeremia 31, 15-17.

Het frappante is dat Rachel in de tekst van Jeremia meteen wordt getroost. Hier bij Matteüs is Rachel ontroostbaar. En dat wordt door de evangelist aanvaard. Letterlijk staat er: ‘Er klinkt een stem in Rama, geweest en luid geklaag. Rachel beweent haar kinderen en wil niet worden getroost, want ze zijn er niet meer.’⁷

De weduwe van Sarefat kreeg door het geloof van de profeet Elia haar zoon terug, voor de Hebreeënbriefschrijver een voorbeeldverhaal van geloof.⁸ Er zijn moeders in de bijbel die hun dode kinderen terug krijgen, zoals er onvruchtbare vrouwen zijn die op het einde van hun leven toch baren. Maar die verhalen krijgen juist zo’n aandacht, omdat de schrijver en alle lezers weten: Zo gaat het meestal niet. Met andere woorden, het zijn in alle eerlijkheid atypische contrastverhalen, geen logische beschrijvingen of opdrachten. Wij hebben gelezen in Hebreeën 11 ‘Vrouwen kregen hun doden terug doordat die uit de dood opstonden.’ Maar meteen daar achteraan staat: ‘Anderen werden gemarteld tot de dood erop volgde en wilden van geen vrijlating weten, omdat ze uitzagen naar een betere opstanding...’⁹ Zo worden ook zij in de Hebreeënbrief geloofsgetuigen, omdat ze in verlangen hebben vertrouwd op de waarheid niet op onze zintuigen, maar op Gods belofte gebouwd.

Matteüs weet dat er zoveel vrouwen zijn die hun kind niet hebben terug gekregen. Er zijn tranen van moeders die nooit ophouden te komen. Misschien ziet de buitenwereld niet meer dat de moeder huilt, maar van binnen huilt ze wel. Het klinkt misschien een beetje vreemd, maar ik vind het heel belangrijk dat Matteüs hier meteen aan het begin van het evangelie deze waarschuwing geeft tegen goedkope troost, door Rachel voor te stellen als een moeder die niet kan stoppen met huilen. Het verdriet van Israël over de dood stopt niet wanneer Gods macht zich manifesteert. De tranen gaan mee, het treuren doet mee, ook wanneer er weer reden tot vreugde is. Gods Zoon wordt gered. Hij is gered om te redden. Maar deze redding gaat niet buiten het verdriet in de wereld om.

Het verhaal van de kindermoord in Bethlehem wordt vaak overgeslagen. Maar het is een buitengewoon belangrijk thema in de Kersttijd. Immers, onlosmakelijk verbonden met de vreugde om het pasgeboren kind, is in het moederhart, en niet te vergeten in het vaderhart, de angst om wat er mis kan gaan. De oude Simeon zegt het Maria: ‘...zelf zult u als door een zwaard doorstoken worden’.¹⁰ In Gods ontferming kan deze pijn niet zonder aandacht blijven. Dat begrijpt de evangelist. Kunnen wij dat aan? In haar mooie boekje *Donkere Majesteit*, dat gaat over het huilen van mensen en van God, schrijft de theologe Hilde Burger:

God is als een verbondene in het lot. [...] God blijkt binnen Israëls traditie [...] beleden te worden als een trooster bij uitnemendheid waar mensen met lijden worden geconfronteerd. De reden is dat huilen een wezenskenmerk is van verbondenheid en het heeft onvermoede kracht in zich als afwijzing van apathie, de onverschilligheid. De herkenning van Gods tranen in een dieptepunt [...] doet overleven.¹¹

Amen.

Uitzending en zegen

---

⁷ Matteüs 2,18.

⁸ Een vergelijkbaar verhaal wordt verteld van de Sunamitische en de profeet Elisa. 2 Koningen 4, 18-37.

⁹ Een verwijzing naar 2 Makkabeën 7.

¹⁰ Lucas 2,35.

¹¹ Burger, H., *Donkere majesteit. Bijbelverhalen tegendraads gelezen*, Baarn 1992, 35.

Wij zijn gezegende mensen, de God die wij zoeken, is niet een projectie van menselijke macht of een verabsolutering van onze goedheid. De God die wij zoeken en telkens weer vinden is de God die met ons leeft, huilt en juicht en die ons zendt, om er voor elkaar te zijn.

De genade van onze Heer Jezus Christus,
de liefde van God,
de gemeenschap van de Heilige Geest,
met jullie allen.

Afbeelding: Guido Reni (1575-1642), kindermoord te Bethlehem (1611/12, detail), olieverf op canvas, Pinacoteca Nazionale, Bologna.

